

המינהל הפדגוגי
הפיקוח על הקונסרבטוריונים

המזכירות הפדגוגית
אגף אמנויות

משרד החינוך

הפיקוח על החינוך המוזיקלי

מחווה ללימודי מקצוע המוזיקה בבית הספר היסודי

נכתב על ידי צוות הפיקוח על החינוך המוזיקלי, משרד החינוך

בצלאל קופרווסר – מפמ"ר מוזיקה

ד"ר מיכל ינקו- מחוז דרום

אורנה פרים- מחוז חיפה

אורנה חריטן- מחוז מרכז

רינת גלעד עפרון- מחוז תל אביב

רינה גלסנר- מחוז צפון

נוגה פוקס- מחוז מנח"י

אילנה שרגו- מחוז ירושלים

ענבל קרמר- מדריכה ארצית

ענת דור- מדריכה ארצית

רינה כלף- מדריכה ארצית

קראו והעירו

ד"ר משה ויינשטוק- יו"ר המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך

אתי סאסי- מנהלת אגף א' משרד החינוך

מר מאיר שמעוני - מנהל מחוז ירושלים ומנח"י

אינה זלצמן – מפקחת מחוזית מחוז ירושלים

יפה יישר – מפקחת מחוזית מחוז מנח"י

דפנה בוננה-מנהלת ביה"ס "רוממה ניגונים", חיפה

דניאלה חזן- מנהלת ביה"ס "נוף גליל", קיבוץ פרוד

אלכסנדרה יאמין- מנהלת ביה"ס "מצפה ברנע", אשקלון

מרים עיני- מנהלת ביה"ס "תומר" בית שאן

החינוך המוזיקלי בבית הספר היסודי

יתרונותיה של המוזיקה כשפה תקשורתית נעוצים ביכולתו של האדם להעביר מסרים ומתבררים אפילו בשלביה הראשונים של רכישת השפה המוזיקלית. על פי "תיאורית האינטליגנציות המרובות" (גרדנר, 1995), אחת מהאינטליגנציות הראשוניות היא האינטליגנציה המוזיקלית, שקיימת במידה זו או אחרת אצל כל ילד. על כן, עם הקניית האפשרות לממש סוג זה של אינטליגנציה, הילד יכול ליצור תוצר מוזיקלי אישי שמהווה תגובה או התבטאות אישית שלו כלפי המוזיקה.

אחת ממטרות החינוך המוזיקלי במערכת הבית ספרית היא להעביר את התלמיד ממצב סביל למצב פעיל ומבוקר באמצעות התנסות יומיומית, תוך בניית סביבה מוזיקלית שתאפשר לו לפתח את כישוריו, את הבנתו ואת תגובתו למוזיקה. השילוב בין החווייתיות הרגשית לבין ההבנה הקוגניטיבית, תוך פעילות יצירתית בנגינה ובשירה, מאפשרים למידה והפנמה של הידע, תוך פיתוח היכולות הקוגניטיביות. נמצא קשר ברור בין הקניית חינוך מוזיקלי לבין התפתחות אינטליגנציות מרובות, הגברת יכולות קוגניטיביות, עידוד הישגים כלליים של התלמיד וטיפוח התנהגות רגשית חברתית. כך, למשל, מחקרים שנעשו במערכת החינוך בארצות הברית הצביעו על כך שבהשוואה ללימוד מקצועות אחרים, לימוד וביצוע מוזיקה באופן תיאורטי ומעשי (כלומר, לימוד שירה ונגינה) מפעילים את המוח כולו, ומשפרים את כישורי החשיבה המופשטת המרחבית (Hetland, 2000a, 2000b; 2000), את ההישגים בתחום המתמטיקה (Bamberger & diSessa, 2003), משפרים את המיומנויות השמיעתיות, החזותיות, את הזיכרון ואת כישורי שפה, ואף את יכולת הזיהוי של תבניות (למשל, של נושא או של רעיון) בתוך טקסט נתון (Portowitz, Lichtenstein, Egorova & Brand, 2009). נטען כי יכולתה של המוזיקה בשיפור תפיסת השפה, הבנת הנקרא ובזיהוי תבניות חוזרות נובעת מכך שהמשותף בין המוזיקה לשפה הוא היותן מורכבות מסמלים שיש לפענחם ומתחביר שיש להבינו, ולפיכך לימוד המוזיקה משפר כשרים אלו (Herrera et al, 2011).

לימודי המוזיקה נמצאו גם מפתחים חשיבה מהירה וקבלת החלטות ואף משפרים ביצוע במבחני IQ. כמו כן, על ידי רכישת מיומנות של נגינה על כלי, המשלבת את שיפור רמת טכניקת הנגינה, תוך התייחסות לאופני הבעה באמצעות מוזיקה, ניתן לפתח משמעותית את הכישורים האקספרסיביים הטמונים באישיותו ובפנימיותו של המבצע (Sloboda, 2005; Juslin, 2003), לגבש את זהותו האינדיבידואלית תוך פיתוח הטעם האישי, ולאפשר התפתחות רגשית בצד התפתחות קוגניטיבית (MacDonald 2002, Hargreaves & Miell).

על בסיס השפעות חיוביות אלה של החינוך המוזיקלי על התלמידים, פורסמה בישראל בשנת 2011 תכנית לימודים לבתי הספר היסודיים שמשלבת האזנה למוזיקה ולימודי מוזיקה עיוניים עם נגינה. תכנית זו הגדירה שלושה ערוצי פעילות שבאמצעותם מתרחשת החוויה המוזיקלית: יצירה, האזנה וביצוע. בתכנית שפורסמה הושם דגש על תחום הביצוע המוזיקלי (שירה ונגינה), כאחד משלושת ערוצי הפעילות המוזיקליים העיקריים וקיימת בה התייחסות יסודית

לא למנט היצירה האישית, בד בבד עם התייחסות התכנית לשלושה מעגלים: מעגל הפרט, מעגל החברה ומעגל התרבות (משרד החינוך, 2011). כל אדם מוצא עצמו שייך לכל אחד מהמעגלים.

בנוסף, במהלך שנת הלימודים תשע"ז פותחה תכנית 'שיר של יום' לפתיחת יום בבתי הספר היסודיים המבוססת על שני מרכיבים עיקריים **מוזיקה** ושיח רגשי. התכנית מאפשרת לכל בתי הספר שיגרה יום יומית בה נפתח יום הלימודים בשיר מפרטואר רחב של שירים ומכוונת ליצירת מכנה משותף מוזיקלי רחב לכלל תלמידי מערכת החינוך בבתי הספר היסודיים.

באמצעות החינוך המוזיקלי ניתן להעמיק את הקשר ואת השייכות של התלמיד לשלושת המעגלים, תוך מימוש יכולותיו (ינקו, 2013).

המורה למוזיקה כמנהיג וכמוביל

תפקידו המסורתי של המורה למוזיקה, שהיה עד כה המורה היחיד להוראת מקצוע המוזיקה בבית ספרו, השתנה. תחומי אחריותו של המורה הורחבו והוא הופך למורה מתכלל, אשר מתפקידו לחבר את תוכני שיעורי המוזיקה המתקיימים בכיתות מלאות אל שיעורי הנגינה הקבוצתיים (אם מתקיימים בבית ספרו) ולייצר אורח חיים בית ספרי, המשלב את תחום המוזיקה בכל היבטיו החינוכיים של בית הספר. המורה למוזיקה אמון על הקמת מקהלה בית ספרית, אשר במסגרתה לומדים הילדים אופני הבעה וביצוע מגוונים, מתנסים בשירת פרטואר שירים ויצירות מוזיקליות ממגוון תרבויות, לומדים ערכי הקשבה ותמיכה הדדית, ומפתחים את תחושת השייכות תוך פיתוח שיתופי פעולה. כמו כן, השירה במקהלה מפתחת את תחושת המסוגלות ומסייעת בבניית הביטחון העצמי של הילדים.

בתי ספר רבים מרחיבים את הוראת המוזיקה ומשלבים הוראת לימודי נגינה בבית הספר. לשם כך נדרשים רוב המורים למוזיקה להתמודד עם דרישות חדשות בתפקידם מעבר להוראת המוזיקה בכיתה ולפעילות בהופעות בית ספריות.

תפקידו החדש של המורה למוזיקה בבית הספר כולל את הוראת תוכני הלימוד במוזיקה על פי תכנית הלימודים החדשה ומתווה הפיקוח על החינוך המוזיקלי, שילובם של שיעורי הנגינה המתקיימים בבית ספרו, יצירת נקודות השקה בין מקצוע המוזיקה לבין מקצועות אחרים הקיימים בבית הספר, תוך פיתוח חשיבה בין-תחומית, כגון עבודות חקר שבהן הילדים מחפשים את החיבורים בין מוזיקה להיסטוריה, לתנ"ך, לאזרחות, למתמטיקה, למדעים, לספרות ועוד.

בנוסף, מתפקידו החדש של המורה למוזיקה לשזור את תכנית הלימודים במוזיקה אל תכניות העשרה חיצוניות, כגון תכנית הקונצרטים שתפקידה העיקרי להעשיר את התלמיד בתכנים מוזיקליים תוך עיצובו כצרכן תרבות. במסגרת תכנית הקונצרטים, התלמידים לומדים תכנים מוזיקליים ברפרטואר מגוון במסגרת שיעורי המוזיקה, נפגשים עם הרכבים קאמריים המגיעים לבתי הספר לנגן ויוצאים מבתי הספר אל אולמות הקונצרטים כדי לחוות קונצרט חי של תזמורת סימפונית על כל היבטיו. המורה למוזיקה מכין את התלמידים לקראת הקונצרטים ולאחר מכן דואג לעבד את החוויה עם התלמידים בכיתה.

מורים למוזיקה רבים יודעים לגייס את כל צוות המורים אל תוך החוויה המוזיקלית, ויוזמות כמו "חדר מורים שר" או "מקהלת מורים" הן חלק אינטגרלי מעשייתם החינוכית. הם ודאי גם יוצרים מעורבות פעילה של ההורים בתוך העשייה החינוכית-מוזיקלית. מורה למוזיקה יוזם ומוביל יודע לרקום את שלל גוני תפקידיו לכדי רקמה עשירה, והוא מצליח להוביל את תחום המוזיקה בבית ספרו לכדי מימוש תפיסתו וזאת למען כל באי בית הספר: תלמידים, מורים והורים (ינקו, 2016).

מאחר ותחומי אחריותו של המורה למוזיקה בבית הספר כה רבים ומגוונים, עלינו לסייע בבחינת הכשרת המורה באופן מיטבי בהלימה לתפקידיו בבית הספר, לעזור לו בהדרכה ובפיתוח מקצועי ולספק לו תנאים מיטביים להוראה למען הצלחת התלמידים.

דרישות מנהליות

מורה בעל תואר אקדמי במוזיקה ותעודת הוראה בחינוך מוזיקלי לבית הספר.

מורה המאפשר על ידי הפיקוח על החינוך המוזיקלי

בעל ידע ויכולת לנצח על מקהלה בית ספרית.

מורה המנגן בכלי הרמוני, בעל יכולת ללוות את שירת התלמידים בשיעורים.

רצוי מאוד שיהיה בעל ידע ויכולת בהוראת חלילים.

מורה המלמד בבית ספר בו מתקיים פרויקט נגינה באמצעות קונסרבטוריון /גוף חיצוני אחר, ידרש לעבוד באופן מתכלל

השתתפות בפעילויות בית ספריות, כגון: אספות הורים ומורים, ישיבות צוות טקסים וארועים, יהיו בהתאם לחלקיות המשרה.

מבנה הלימודים

בניית רצף לימודים החל מכיתות א'-ו', כולל חטיבת צעירה אם קיים בבית הספר.

היקף הלימודים

מינימום 1 ש"ש לכיתה במליאה.

שיעורים פרטניים בתחומי המוזיקה, עד חמישה תלמידים, על פי ההצעות הבאות:

- תגבור תלמידים מתוך המקהלה
- הרכבים קוליים קטנים
- הרכב כלי (חלילים, קסילופונים, נשיפה, הקשה וכו')
- תגבור וצמצום פערים בתחומי הלימוד במוזיקה
- נושאי חקר בכיתות הגבוהות
- על פי יוזמת המורה
- עבודה פרטנית / קבוצות קטנות עם תלמידים המשתתפים בבי"ס מנגן כולל: לימודי שפת התווים, מקצבים ועבודה על יצירות ו/או הכנתן לטקסים.
- על המורה להגיש תכנית שיעורים פרטניים

- הוראה בהלימה לתכנית הלימודים במוזיקה ותוכנית העבודה הבית ספרית, תוך יצירת רצף שש שנותי בהבניית ידע ומיומנויות. על המורה להגיש תכנית עבודה שנתית לכל שכבות הגיל.
- הובלת הוראה רב תחומית – מוזיקה ותחום דעת נוסף באמצעות יצירת ממשקים עם מורים מתחומי דעת שונים (ספרות, היסטוריה, תרבות יהודית ישראלית, מדעים, מתמטיקה, אומנות וכו').
- הובלת תחום הזמר העברי ושילובו באורח החיים הבית ספרי.
- תכלול כל תחומי המוזיקה בבתי ספר שבהם מתקיימים שיעורי נגינה במודלים שונים ושילובם המיטבי בכל ההיבטים באורחות החיים של בית הספר (לדוגמה, קיום קונצרט שנתי אחד לפחות), קשר לגורמי בית הספר השונים בהיבט הפדגוגי והארגוני, ריכוז הפרויקט אל מול גורמי החוץ המפעילים את הפרויקט (קיום ישיבות משותפות של צוות מוביל פדגוגיה עם המורה למוזיקה ונציגי הקונסרבטוריון)

מקומה של המוזיקה בתרבות בית הספר

- שילוב המורה למוזיקה בצוותי היגוי בית ספריים בתחומים חברתיים ובתכנון טקסים ואירועים, תוך שותפות מלאה של גופי הביצוע, כגון מקהלה, תזמורת, הרכבי נגינה והרכבי שירה באירועים ובטקסים בבית הספר ובקהילה.
- המורה למוזיקה שייך לצוות היגוי בית ספרי בנושא "שיר של יום".
- השתתפות בית הספר בתכנית קונצרטים הכוללת יציאה לקונצרט ואירוח נגנים והרכבים בבית הספר, תוך שילוב תכניה בתכנית העבודה השנתית.
- מחויבות והשתתפות בתכניות עירוניות כגון תכניות קונצרטים, כנס מקהלות/תזמורות עירוני, שרים מורשת, שירים ושוורשים וכו'.

תשתית וציוד בסיסי

- מחשב+ חיבור לאינטרנט+ בארקו+ רמקולים איכותיים+ תוכנות מעודכנות בתחום המוזיקה
- חדר מוזיקה אקוסטי+ ארונות אחסון
- לוח+ לוח חמשה
- כלי נגינה למורה (אורגן/פסנתר/גיטרה)
- כלי הקשה (כלי נגינה דידקטיים בגובה מוגדר' כגון מטלופונים, ובגובה לא מוגדר)
- ספריית דיסקים/DVD וספרי שירה
- לוחות להצגת תמונות רלוונטיות מכל תחומי המוזיקה הנלמדים בכיתה (כלי נגינה, מלחינים, רישומים גרפיים, הצגת שירים נלמדים, מושגים ועוד)

מקהלה בית ספרית

היקף - 2 ש"ש לפחות, בשעות תקן בלבד. אם יש אפשרות, ניתן לחלק לשתי מקהלות (צעירה ובוגרת) ובכך ליצור עתודה יציבה.

המורה חייב להשתלם מדי שנה בהשתלמות מקצועית אחת לפחות בתחומי המוזיקה.
להשתתף בכינוסים המקצועיים המחזיים והארציים ולהיות שותף פעיל בקידום החינוך המוזיקלי בבית ספרו.

הערכה

מנהל בית הספר יעריך את המורה למוזיקה. הממונה המחזי מטעם הפיקוח על החינוך המוזיקלי יעמוד לרשות המנהל בעת הצורך.

ביבליוגרפיה

- גרדנר, ה' (1995). אינטליגנציות מרובות: התיאוריה הלכה למעשה. ירושלים: מכון ברנקו וייס.
- ינקו, מ' (2013). השפעת לימודי מוזיקה עיוניים וביצועיים במסגרת קבוצתית בבית הספר היסודי על מימוש צרכי המסוגלות, השייכות והאוטונומיה של התלמיד. עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. אוניברסיטת בר אילן, רמת גן.
- ינקו, מ' (2016). המורה למוזיקה כמחולל שינוי באורח החיים הבית ספרי. קולות, (12), 29-31.
- ישראל, משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית. (2011). מוזיקה- תכנית לימודים לבית הספר היסודי כיתות א-ו בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי. ירושלים: האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים.
- Bamberger, J. & diSessa, A. (2003). Music as Embodied Mathematics: A Study of a Mutually Informing Affinity, *International Journal of Computers for Mathematical Learning*, 8(2), 123-160.
- Herrera, L., Lorenzo, O., Defior, S., Fernandez-Smith, G. & Costa-Giomi, E. (2011). Effects of Phonological and Musical Training on the Reading Readiness of Native and Foreign-Spanish-Speaking Children, *Psychology of Music*, 39 (1), 68-81.
- Hetland, L. (2000a). Listening to music enhances spatial-temporal reasoning: Evidence for the "Mozart effect". *Journal of Aesthetic Education*, 34, 105-148.
- Hetland, L. (2000b). Learning to make music enhances spatial reasoning. *Journal of Aesthetic Education*. 34, 179-238.
- Portowitz, A., Lichtenstein, O., Egorova, L., & Brand, B. (2009). Underlying mechanisms linking music education and cognitive modifiability. *Research Studies In Music Education*, 37, 109-113.